

WOLNOŚĆ ZRZESZANIA SIĘ OSÓB WIERZĄCYCH W POLSKIM PRAWIE WYZNANIOWYM

Do fundamentalnych praw podmiotowych należy prawo do stowarzyszania się. Dążenie do zrzeszania się jest przejawem społecznej natury człowieka. Dla ludzi wierzących drugim źródłem tego dążenia, obok naturalnej godności osoby ludzkiej, jest nadprzyrodzona godność i powołanie danego wyznawcy do realizacji misji swojego Kościoła w świecie (zob. KPK, kan. 215).

1. Normy wspólne

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (Paryż, 10 XII 1948) uznaje ją w specjalnym zapisie: „Każda osoba ma prawo do wolności ... zrzeszania się” (art. 20, u. 1). Zarazem wskazuje, że jest to prawo a nie obowiązek: „Nikogo nie wolno zmuszać, aby należał do jakiegoś zrzeszenia” (u. 2). Prawo to uwzględnia również *Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* z 4 listopada 1950 r. precyzując, że stowarzyszanie się obejmuje także prawo „tworzenia związków zawodowych i przystępowania do nich dla ochrony swoich interesów” (art. 11, u. 1). Zakazuje ona ograniczania wykonywania tego prawa w innym trybie niż ustawowy i dopuszcza tylko w koniecznych sytuacjach: bezpieczeństwa państwowego lub publicznego, ochrony porządku i zapobieżeniu przestępstwu, ochrony zdrowia i moralności bądź praw i wolności innych osób. Przy tym nie mogą być naruszone zasady państwa demokratycznego. Dopuszczone zostały prawne ograniczenia w korzystaniu z prawa do zrzeszania się przez funkcjonariuszy wojska, policji i administracji państwowej (u. 2). Tej ostatniej kategorii pracowników nie wymienia *Międzynarodowy*

Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, z 16 grudnia 1966 r. (art. 22, u. 2). Polska ratyfikowała ten Pakt 3 marca 1977 r. Jednak aż do 1989 r. prawo do zrzeszania się pojmowane w krajach demokratycznych jako jedna z podstawowych wolności osoby, w Polsce zaliczane było do praw politycznych. Dlatego państwo zamiast koncentrować się na ochronie służącej realizacji tego prawa, chroniło panujący ustrój polityczny, a stowarzyszenia traktowało tylko jako środek transmisji woli władzy politycznej (partii) na społeczeństwo.

Dopiero w Ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* odwołano się do aktów międzynarodowych, przy czym dokonano tego stwierdzając, że wolność zrzeszania się jest gwarantowana w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, co jest zgodne z Deklaracją Praw Człowieka i Międzynarodowym Paktem Praw Obywatelskich i Politycznych. Chodziło o art. 84, ale on ograniczał prawo do zrzeszania się tylko „w celu rozwoju aktywności politycznej, społecznej i kulturalnej ludu pracującego miast i wsi”. Powoływana ustawa została przyjęta „w celu stworzenia warunków do pełnej realizacji ... wolności zrzeszania się ..., umożliwienia obywatelom równego, bez względu na przekonania, prawa czynnego uczestniczenia w życiu publicznym i wyrażania zróżnicowanych poglądów oraz realizacji indywidualnych zainteresowań”.

W obowiązującej od 17 października 1997 r. *Konstytucji* „Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania się” (art. 58, u. 1). O zakazie działania zrzeszenia, albo odmowie rejestracji decyduje sąd. Może tak orzec, gdy cel lub działalność zrzeszenia są sprzeczne z Konstytucją albo ustawą (u. 2). Ponieważ wolność człowieka podlega ochronie prawnej (art. 31, u. 1), również ograniczenie w zakresie wolności zrzeszania się oprócz ww. trybu może być wprowadzone tylko w sytuacji konieczności dla bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób, ale zawsze w takim stopniu, że ograniczenia nie naruszają istoty wolności i praw (u. 3).

Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, zapewnia obywatelom możliwość utrzymywania kontaktów ze współwyznawcami, w tym uczestnictwa w pracach organizacji religijnych o zasięgu międzynarodowym (art. 2, u. 2, p. 6), a także zrzeszania się „w organizacjach świeckich w celu realizacji zadań wynikających z wyznawanej religii bądź przekonań w sprawach religii” (p. 11). Natomiast kościoły i związki wyznaniowe wypełniając funkcje religijne mogą m. in. „tworzyć organizacje mające na celu działalność na rzecz formacji religijnej, kultu publicznego oraz przeciwdziałania patologiom społecznym i ich skutkom” (art. 19, u. 2, p. 14), „powoływać krajowe organizacje międzykościelne” (p. 17), „należeć do międzynarodowych organizacji wyznaniowych i międzywyznaniowych oraz utrzymywać kontakty zagraniczne w sprawach związanych z realizacją swoich funkcji” (p. 18).

2. Przepisy szczegółowe dotyczące Kościoła katolickiego

Ustawa o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 maja 1989 r. osobom należącym do tego Kościoła zapewnia swobodę zrzeszania się, celem realizacji zadań wynikających z jego misji (art. 33, u. 1). Służą temu organizacje kościelne i katolickie (u. 2). Natomiast katolicy mogą realizować ideały chrześcijańskie według własnych programów w ramach stowarzyszeń katolików (art. 37).

Ustawodawca dokonał rozróżnienia na podstawie trzech kryteriów: 1) powstania; 2) celu; 3) stopnia zależności od prawa o stowarzyszeniach.

Organizacjami kościelnymi są te, które zostały erygowane przez biskupa diecezjalnego, albo wyższego przełożonego zakonnego jeśli tak stanowią statuty zakonne, albo przez Konferencję Episkopatu Polski, gdy zasięg organizacji jest ponaddiecezjalny (art. 34, u. 1, p. 1). Mogą one uzyskać osobowość prawną w drodze rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji (u. 3; art. 10). W rozumieniu prezentowanej ustawy organizacjami kościelnymi są również inne, założone przez wiernych z udziałem proboszcza, rektora kościoła bądź przełożonego zakonnego, jeśli wyżej określona władza kościelna dała swoje zezwolenie (art. 34, u. 1, p. 2). Organizacje te działają w ramach kościelnych osób prawnych, które je powołały (u. 3) i do obowiązków władzy kościelnej należy troska, by działały one w zgodzie ze swoimi celami religijnymi i moralnymi.

Do celów organizacji kościelnych ustawodawca zaliczył działania służące formacji religijnej, kultowi publicznemu i nauce katolickiej (u. 2). Nie jest to wyliczenie taksatywne. W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* podaje się następujące cele stowarzyszeń kościelnych: doskonalenie życia, rozwój publicznego kultu, popieranie chrześcijańskiej doktryny, podejmowanie dzieł apostołatu, takich jak działalność misyjna, ewangelizacyjna, wykonywanie dzieł pobożności i miłosierdzia, ożywianie duchem chrześcijańskim porządku doczesnego (kan. 298, par. 1). Również i to wyliczenie nie jest wyczerpujące.

Organizacje kościelne nie podlegają prawu o stowarzyszeniach. Natomiast stosuje się do nich Ustawę z dnia 5 lipca 1990 r. *Prawo o zgromadzeniach* jeśli przeprowadzają zebrania na drogach, placach publicznych i w pomieszczeniach użyteczności publicznej (art. 34, u. 5).

Ponieważ prawo do stowarzyszania się przysługuje chrześcijanom niezależnie od władzy kościelnej, dlatego sami chrześcijanie mogą zgłosić kompetentnej władzy kościelnej swoją inicjatywę założenia organizacji. Jeśli ta aprobuje ją, zatwierdzi dla tej organizacji kapelana lub asystenta kościelnego, który zapewni łączność stowarzyszenia z hierarchią kościelną. Ten typ zrzeszeń nazywa się w ustawie organizacjami katolickimi (art. 35, u. 1).

Mogą one mieć na celu działalność społeczno-kulturalną, oświatowo-wychowawczą oraz charytatywno-opiekuńczą, realizowaną w zgodzie z nauką Kościoła. Również i to wyliczenie nie jest zamknięte; świadczy o tym słowo „w szczególności” oraz przepis artykułu 36, który stanowi, że „organizacje, których celem jest krzewienie trzeźwości, oddziaływanie na osoby nadużywające alkoholu lub używające narkotyków oraz udzielanie pomocy ich rodzinom” mogą być utworzone w formie organizacji katolickich, albo kościelnych.

Organizacje katolickie podlegają prawu o stowarzyszeniach, z zastrzeżeniem, że władza kościelna ma prawo cofnąć aprobatę, wniosek do sądu o rozwiązanie stowarzyszenia wymaga uzgodnienia w Komisji Wspólnej, natomiast przy likwidacji organizacji katolickiej mają zastosowanie przepisy o majątku zniesionych kościelnych osób prawnych, jeśli inaczej nie postanowiono w statucie (art. 35, u. 3; zob. art. 59).

Stowarzyszenia katolików działają wyłącznie na podstawie powszechnie obowiązujących przepisów i swoich statutów (art. 37).

W Ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach* podaje się definicję stowarzyszenia jako zrzeszenia dobrowolnego, samorządowego, trwałego i o celach niezarobkowych (art. 2). Dobrowolność oznacza swobodę wystąpienia z inicjatywą założenia stowarzyszenia, dobrowolność przystąpienia do już istniejącego, możliwość wystąpienia ze stowarzyszenia w każdej chwili. Służy jej także przepis art. 6, zakazujący tworzenia stowarzyszeń przyjmujących bezwzględne posłuszeństwo członków (u. 1), zmuszania do udziału w stowarzyszeniu, czy ograniczania prawa do wystąpienia z niego (u. 2). Samorządność dotyczy samodzielności stanowienia o celach, programach działania, strukturach, zarządzania swoimi sprawami zgodnie z prawem wewnętrznym. O trwałości stowarzyszenia decydują jego cele, a nie imienny skład jego członków. Cel niezarobkowy odróżnia stowarzyszenia od fundacji, spółek. Oznacza, że nie mogą być tworzone stowarzyszenia dla uzyskiwania dochodów, które są dzielone między członków. Mogą one nawet prowadzić dochodową działalność gospodarczą, z tym że zyski mają być przeznaczone na działalność statutową (art. 34).

Statut stowarzyszenia uchwalany przez co najmniej 15 osób pragnących założyć stowarzyszenie (art. 9), określa najistotniejsze sprawy: cel, środki działania, strukturę organizacyjną, ustrój władz, sprawy członkostwa i majątkowe (art. 10).

Obowiązujące prawo przewiduje formę stowarzyszenia wpisanego do rejestru przez właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia sąd wojewódzki, zwany sądem rejestrowym (zob. 8, u. 2; art. 12–21), stowarzyszenia zwykłego, nie posiadającego osobowości prawnej (zob. art. 40–43) oraz związku stowarzyszeń (zob. art. 22). W 1989 r. zrezygnowano z formy stowarzyszenia wyższej użyteczności, których było wówczas 40, będącego przejawem praktyk monopolistycznych w sferze działalności społecznej, gdyż uznanie za takie (rozporządzeniem Rady Ministrów) dawało możliwość uzyskania przez stowarzyszenie wyłączności działania na określonym terenie albo w określonej dziedzinie, co wykluczało istnienie innych.

Stowarzyszenia podlegają nadzorowi terenowego organu administracji państwowej stopnia wojewódzkiego (art. 8, u. 5; zob. art. 25–31).

Stowarzyszenia katolików winny w swoich programach uwzględniać ideały chrześcijańskie (zob. KPK, kan. 227). Członkowie ich są odpowiedzialni także w Kościele za swoją działalność na zasadzie odpowiedzialności indywidualnej, jako chrześcijanie.

W podpisany 28 lipca 1993 r. *Konkordacie* znalazł się również zapis o zrzeszaniu się: „Rzeczpospolita Polska uznaje prawo wiernych do zrzeszania się zgodnie z prawem kanonicznym i w celach określonych w tym prawie. Jeżeli te zrzeszenia poprzez swoją działalność wkraczają w sferę uregulowaną w prawie polskim, podlegają także temu prawu” (art. 19).

Akcja Katolicka organizacją kościelną

W znaczeniu najszerszym Akcja Katolicka oznacza apostołat świeckich. Ruch ten rozwijał się już w XVIII i XIX w. W pierwszej fazie organizowania się jej w Polsce, uznawano za organizację Akcji Katolickiej działające już organizacje kościelne. Za interesowanie tym dziełem w Polsce nastąpiło zwłaszcza po encyklice Piusa XI *Ubi arcano* z 23 grudnia 1922 r. Konferencja Episkopatu postanowiła powołać Akcję Katolicką opartą o statut konstytucyjny jednolity dla całego kraju. Potwierdził go papież Pius XI 27 listopada 1930 r.

Jej działalność upadła wskutek wojny i likwidacji w nowych warunkach ustrojowych PRL. Dopiero w III RP nastąpiły warunki do reaktywowania tej organizacji. Zachęcił do tego wysiłku biskupów polskich, składających wizytę *ad limina*, Jan Paweł II: „Trzeba..., aby na nowo odżyła. Bez niej bowiem infrastruktura zrzeszeń katolickich w Polsce byłaby niepełna” (12 I 1993). Konferencja Biskupów dnia 2 maja 1996 r. zaaprobowała – na okres 3 lat jako eksperymentalny – przygotowany Statut Akcji Katolickiej w Polsce, bowiem każde stowarzyszenie wiernych ma mieć własny statut, który określa cel stowarzyszenia, siedzibę i zarząd, wymogi do członkostwa, sposoby działania dla osiągnięcia celu, w konkretnym miejscu i czasie (zob. KPK, kan. 312, par. 1, p. 2). Statut Akcji Katolickiej składa się z wstępu i 79 artykułów, usystematyzowanych w 7 rozdziałach: postanowienia ogólne, cel i działalność, struktura organizacyjna, zasady sprawowania funkcji i tworzenie sekcji środowiskowych, majątek, zmiana statutu i rozwiązanie Akcji Katolickiej.

Akcja Katolicka w Polsce jest publicznym stowarzyszeniem wiernych, działającym na podstawie prawa kanonicznego (KPK, kan. 312, par. 1, p. 2), oraz organizacją kościelną, w rozumieniu art. 34 u. 1 Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej. Osobowość prawną otrzymała w trybie art. 10 tej ustawy – w drodze rozporządzenia ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów, wówczas Leszka Millera, z dnia 19 sierpnia 1996 r. (Dz. U. Nr 107, poz. 512).

Akcja Katolicka jako organizacja kościelna nie podlega ustawie Prawo o stowarzyszeniach, stosuje się natomiast przepisy prawa o zgromadzeniach, w przypadku zebrań na drogach, placach publicznych oraz w obiektach użyteczności publicznej.

W Statucie zapisano dwa główne cele Akcji Katolickiej – pogłębianie formacji chrześcijańskiej i organizowanie bezpośredniej współpracy katolików świeckich z hierarchią w misji apostołskiej (art. 9, u. 1). Temu ma służyć praca nad ukierunkowywaniem na zadania apostołskie, poczynając od pogłębienia życia religijnego, moralnego, intelektualnego i kulturalnego; zakorzenianie wartości ewangelicznych w życie społeczne; przygotowywanie działaczy katolickich mogących podjąć zaangażowanie w życie społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturalne (u. 2). Między innymi w tych zakresach działa Akcja Katolicka prowadząc dzieła oświatowo-wychowawcze, działalność wydawniczą, informacyjną z użyciem środków przekazu, gospodarczą, dobroczynną i turystyczno-sportową (art. 10).

Członkiem A. K. może być „katolik świecki, który ukończył 18 rok życia” (art. 12, u. 1). Może on należeć również do innych stowarzyszeń, „które nie sprzeciwiają się wartościom i zasadom nauki społecznej Kościoła” (u. 3); jednak osoby sprawujące funkcje prezesa w A. K. nie mogą równocześnie zajmować stanowisk w partiach

politycznych (art. 6). Tylko członkami wspierającymi mogą być zespoły osób (art. 17); zatem, Akcja Katolicka nie stanowi konfederacji istniejących już ruchów i stowarzyszeń kościelnych – odstąpiono więc od modelu międzywojennego.

W strukturze organizacyjnej przyjęto trzy stopnie: Parafialne Oddziały Akcji Katolickiej, Diecezjalne Instytuty Akcji Katolickiej i Krajowy Instytut Akcji Katolickiej (art. 20).

W pierwszej połowie 1997 r. we wszystkich diecezjach powołane zostały Diecezjalne Instytuty Akcji Katolickiej, skupiające łącznie ok. 10 tys. osób.

3. Przepisy o zrzeszaniu się w innych partykularnych ustawach wyznaniowych

Oprócz podawanych już gwarancji zrzeszania się, zawartych w Ustawie o gwarancji wolności sumienia i wyznania, stosowne zapisy znalazły się we wszystkich ustawach partykularnych, przy zachowaniu własnych nazw.

W Ustawie z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego wyróżnia się organizacje kościelne i bractwa prawosławne. Do Bractwa Młodzieży Prawosławnej, bractw cerkiewnych oraz organizacji kościelnych nie stosuje się prawa o stowarzyszeniach (art. 20, u. 2, p. 1). Tryb ich powołania oraz cele są analogiczne jak w regulacji odnoszącej się do Kościoła katolickiego; zmiany dotyczą nazw właściwej władzy kościelnej (zob. art. 30). Organizacjom katolickim – w zakresie tworzenia, celów, zależności od prawa o stowarzyszeniach – odpowiadają w omawianej ustawie bractwa prawosławne (art. 31).

Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej przewiduje jeden typ organizacji – organizacje ewangelickie. Podstawą do ich tworzenia są uchwały Konsystorza, a na celu mają mieć zgodną z nauką Kościoła działalność społeczno-kulturalną, oświatowo-wychowawczą i charytatywno-opiekuńczą (art. 24, u. 1). Stosuje się do nich przepisy prawa o stowarzyszeniach, z zachowaniem prawa Konsystorza do uchylenia uchwały, na podstawie której organizacja powstała, z czym związany będzie wniosek skierowany do sądu o rozwiązanie stowarzyszenia (u. 2, p.1); natomiast organ administracji państwowej może wystąpić z takim wnioskiem dopiero po zasięgnięciu opinii Konsystorza (p. 2). Przewiduje się też tylko jeden sposób przejęcia majątku likwidowanej organizacji ewangelickiej – przechodzi on na własność tegoż Kościoła jako całości (p. 3). Ten typ organizacji odpowiada w Kościele katolickim organizacjom kościelnym.

Takie samo rozwiązanie co do zrzeszania się przyjęto w Ustawie z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz w Ustawie z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, z tą zmianą, że w sytuacji likwidacji organizacji zielonoświątkowej, albo baptystycznej o losach majątku decyduje Prawo Wewnętrzne Kościoła (odpowiednio – art. 20 i 21).

Również organizacje adwentystyczne, mają tryb powstawania i stopień zależności od prawa o stowarzyszeniach analogiczny do organizacji katolickich, ewangelickich i adwentystycznych (zob. Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, art. 19, u. 2 i 3). Różnią się zaś wyczerpującym wyliczeniem celów działalności: religijny, humanitarny, charytatywny, misyjny, oświatowo–wychowawczy, kulturowy, formacja religijna, kult publiczny, nauka adwentystyczna, kształtowanie religijno–etycznych postaw dzieci i młodzieży, przeciwdziałanie patologiom społecznym (u. 1).

W tym nurcie pozostają też organizacje wyznaniowe żydowskie. Na podstawie art. 17 Ustawy z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej mogą one powstawać w oparciu o uchwały zarządu Związku Gmin i zarządów gmin żydowskich. Ich celem ma być związana z misją religijną działalność wyznaniowa, oświatowo–wychowawcza, charytatywno–opiekuńcza i społeczno–religijna, „w szczególności w zakresie zachowania dziedzictwa tradycji i kultury Żydów w Polsce oraz upowszechniania wiedzy o historii i zasadach religii mojżeszowej” (u. 1).

Kościół Starokatolicki Mariawitów w Rzeczypospolitej, w ustawie z dnia 20 lutego 1997 r., przyjmuje tylko jeden typ organizacji, odpowiadający organizacjom kościelnym w Kościele katolickim. Uzyskują one osobowość prawną w drodze rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, na wniosek Rady Kościoła (art. 17, u. 5; zob. art. 4). Katalog celów jest obszerny, ale nie taksatywny: formacja religijna, kult publiczny, nauka mariawicka, działalność charytatywno–opiekuńcza, kształtowanie postaw religijno–etycznych dzieci i młodzieży (art. 17, u. 2). Działalność tych organizacji podlega władzy kościelnej (u. 3), i nie stosuje się do nich prawa o stowarzyszeniach (u. 4). Takie same rozwiązania przyjęto dla organizacji kościelnych dla Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej (Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r., art. 16).

Wcześniej takie rozwiązanie znalazło się w Ustawie z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko–Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 21).

4. Informacje dodatkowe

Przełom 1989 r. stworzył nową sytuację, zniknął zewnętrzny kontekst ograniczonej wolności, gdzie liczba stowarzyszeń katolickich była ściśle ograniczona i wymagała zgody Urzędu ds. Wyznań. Wtedy zaczęły dynamicznie się rozwijać nowe ruchy apostołskie, zarówno rodzime (np. Ruch Światło–Życie), jak i implanotowane (Odnowa w Duchu Świętym, Droga Neokatechumenalna, Fokolari, Wiara i Światło itp.). Powstały nowe; kilkanaście z nich – najbardziej aktywnych – utworzyło w 1993 r. Konferencję Stowarzyszeń Katolickich. Na pierwszym ogólnopolskim Kongresie Ruchów Katolickich, w czerwcu 1994 r., mówiono o „wiośnie ruchów” w Kościele w Polsce. Było wówczas co najmniej 150 różnych ruchów i stowarzyszeń, oprócz

tego 90 skupionych w Polskiej Federacji Ruchów Obrony Życia, ponad 70 Klubów Inteligencji Katolickiej; działały też liczne grupy synodalne – samych zespołów parafialnych 5 329. W 1995 r. w Polsce istniały co najmniej 273 ruchy i stowarzyszenia katolickie, z tego 55 należało lub było obserwatorami Rady Ruchów Katolickich, zawiązanej w 1990 r. Od tego czasu zauważa się również tendencję tworzenia stowarzyszeń, na podstawie obowiązującego od 1989 r. prawa, w ramach istniejących już od wielu lat ruchów. Widoczne jest także dążenie do bliższej współpracy pomiędzy ruchami, np. od 7 stycznia 1995 r. istnieje Forum Kobiet Katolickich, skupiające 42 organizacje i ruchy katolickie.

Według danych Rady Ruchów Katolickich, w początkach 1997 r. ponad 4 proc. Polaków deklarowało przynależność do któregoś z ruchów religijnych; w ciągu ostatnich 7 lat liczba uczestników ruchów wzrosła 2–3 krotnie. W ruchach dojrzewa obecnie 65 proc. powołań kapłańskich i zakonnych. Liczbę osób przez nie uformowanych ocenia się na co najmniej 2 miliony.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., w przeciwieństwie do poprzedniego, wiele miejsca i uwagi poświęca stowarzyszeniom kościelnym, określając ich naturę, cele, rodzaje oraz organizację. Stały się one tematem wielu spotkań, w tym VI Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego w Monachium, we wrześniu 1987 r. W przesłaniu do I Kongresu Ruchów Katolickich w Polsce, Jan Paweł II napisał m. in.: „Niezwyczajny rozkwit ruchów i stowarzyszeń katolików w Kościele jest jednym z wielkich znaków czasu, który trzeba ciągle na nowo odczytywać. (...) Dzisiaj odnowa Kościoła przebiega w znacznej mierze tą właśnie drogą”.

Stowarzyszenia kościelne i katolickie w Polsce, zlikwidowane w czasach komunistycznej dyktatury (1950–1989), otrzymały wreszcie prawne gwarancje dla swojej działalności, znacznie bogatszej, gdyż związanej z podmiotowością w prawie polskim.

Summary

Freedom of Gatherings by faithful according to Polish religious Law.

The political turning point in Poland in 1989 and connected with it legal relations between state, the Church and faith groups – as it was stated in the Polish constitution in 1952, but not practiced for 37 years – created spontaneous development of religious movements and church groups. The following points are presented in the article: 1) common norms released for all churches and faith groups; 2) detailed rules encompassed in regulations of relations between state and the Catholic church and different regulations pertaining to church organizations, Catholic organizations; 3) norms about associations in the rules regulating relations between the state and particular churches (non-Catholic; 13 regulations in all) – subject described the broadest was the laws regulating days off from work and school on holy days of a par-

tical church when they fall on days different than legally declared holidays, and the means of obtaining such days off; 4) the number of movements and Catholic groups in Poland: in 1995 there existed at least 273 movements and Catholic groups, from that number 55 belonged or were observatories of the Committee of Catholic Movements, founded in 1990. Organizations of this type, having foundation in the Canon Law after termination of Communist dictatorship received finally the possibility of obtaining legal status according to the state law and legal guarantees of its activities.

Źródła i literatura:

I. ŹRÓDŁA:

1. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, 10 grudnia 1948 r.*, w: *Prawo Międzynarodowe Publiczne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska – Klimczak, Lublin 1995, ss. 184–190.
2. *Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, 4 listopada 1950 r.*, w: tamże, ss. 280–297.
3. *Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, 16 grudnia 1966 r.*, w: tamże, ss. 191–211.
4. *Konkordat Między Stolicą Apostolską i Rzeczypospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 roku*, w: *Prawo wyznaniowe*, wpraw. i oprac. W. Uruszczak, Kraków 1997, ss. 52–60.
5. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*.
6. *Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach*, w: „Dziennik Ustaw” (odtąd Dz. U.), nr 20, poz. 104; z 1990 r. Nr 14, poz. 86.
7. *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, Dz. U. Nr 29, poz. 155, ze zm.
8. *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 29, poz. 154, ze zm.
9. *Ustawa z dnia 5 lipca 1990 r. Prawo o zgromadzeniach*, Dz. U. Nr 51, poz. 297.
10. *Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego*, Dz. U. Nr 66, poz. 287, ze zm.
11. *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko–Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 73, poz. 323.
12. *Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko–Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 73, poz. 324.
13. *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku państwa do Kościoła Ewangelicko–Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 97, poz. 479.
14. *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 97, poz. 480.
15. *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 97, poz. 481.
16. *Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 97, poz. 482.
17. *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 41, poz. 251.

18. *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 41, poz. 252.
19. *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 41, poz. 253.
20. *Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz. U. Nr 41, poz. 254.
21. *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 kwietnia 1989 r. w sprawie wzoru i sposobu prowadzenia rejestru stowarzyszeń*, Dz. U. Nr 23, poz. 126; z 1990 r. Nr 87, poz. 507.
22. *Rozporządzenie Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 1996 r. w sprawie nadania osobowości prawnej Akcji Katolickiej w Polsce z siedzibą w Warszawie*, Dz. U. Nr 107, poz. 512.
23. *Statut Akcji Katolickiej w Polsce*, „Biuletyn Instytutu Akcji Katolickiej Archidiecezji Lubelskiej” nr 3(5) 1996, ss. 1–10.

II. WYBRANA LITERATURA:

1. *Chrystus – Człowiek – Sprawiedliwość. Wiosna Ruchów. Materiały z I Kongresu Ruchów Katolickich 3–4 czerwca 1994*, (Warszawa 1994).
2. Dudziak Jan ks., *Stowarzyszenia wiernych. Normy prawne i ich aplikacja do aktualnych potrzeb Kościoła. Refleksja w związku z I Kongresem Ruchów i Stowarzyszeń Katolickich w Polsce*, w: „Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Biuletyn” 4(1994), nr 2, ss. 12–27.
3. Giussani Luigi, *Jak rodzi się ruch*, Warszawa 1990.
4. Jarco Jan, *Akcja Katolicka*, w: „KAI. Biuletyn”, nr 79 z dn. 23.08.1994, ss. 14–21.
5. Krukowski Józef ks., *Prawo chrześcijan do stowarzyszania się i możliwości jego realizacji w prawie kanonicznym i polskim*, w: „Kościół i prawo”, t. 9, Lublin 1991, ss. 191–210.
6. Orłowska Janina, *Nowe prawo o stowarzyszeniach z objaśnieniami*, Warszawa 1989.